

ÀFRICA

L'OBJECTE COM A VALOR DE CANVI

ESPAI CULTURA
FUNDACIÓ 1859 CAIXA SABADELL

ENTRADA

Fotografia

Mercat de Dimeka. Dones Hamer, Etiòpia 1996 (David Serra)

Els mercats del Sud d'Etiòpia ens traslladen a una manera de viure que no ha variat en cents d'anys. En aquests mercats es reuneixen diferents tribus per comprar i vendre els productes que produeixen. Un espai de canvi i d'intercanvi que esdevé l'essència mateixa de l'oferta i la demanda.

Els Hamer, un dels pobles més tradicionals i ancestrals d'Etiòpia, són un grup ètnic africà que viu al sud d'aquest país, a l'est del riu Omo, prop de la frontera amb Kenya. Subsisteixen de l'agricultura i de la pastura, però a més han afegit una altra activitat que els aporta no només riquesa econòmica, sinó riquesa cultural i social: els mercats.

Els mercats s'han convertit en un dels centres de la seva vida. Tots es reuneixen allà per canviar o vendre productes autòctons: vegetals, espècies, teles, cafès, tabac, carabasses, eines, etc.

Vitrina

Afar

Els Afar són un poble nòmada que habiten en el desert del Danakil, al nord-est d'Etiòpia, prop de la frontera amb Djibouti, Eritrea i Somàlia. Les seves riqueses es basen en el bestiar i en els objectes ornamentals. Entre aquests, són característiques les turmelleres de bronze amb gravats geomètrics fets a burí. Aquesta peça en concret té una intensa patina brillant aconseguida pel seu ús.

BARRES I LINGOTS

Vitrina 1

Toma/Kisi. Kissi Penny

Conegudes com a Kissi Penny, es tracta d'unes tiges allargades de ferro forjat en forma esquematitzada de destrat, amb un extrem en forma de T o d'ala i l'altre en forma ovalada. Va ser emprada com a diner a Libèria, Guinea, Sierra Leone, la Costa d'Ivori i Nigèria. Aquest tipus de moneda encara es va utilitzar en mercats, lligada en manolls, durant la primera meitat del segle XX. S'anomena també "penic amb ànima", d'acord amb la creença que quan una d'aquestes peces es trencava perdia la seva ànima i no podia ser utilitzada fins que fos restaurada.

.....

Mafa/Matakan/Kirdi

Lingot de secció cilíndrica acabat en cadascun dels extrems per una doble espiral, sense funció específica com a moneda. Estèticament recorda les decoracions de les claus medievals europees. L'espiral, relacionada amb la forma de creixement, designa les forces còsmiques de l'univers en moviment.

Vitrina llarga

Sukur/Mumuye

Barres de ferro forjades a mà, de textura martellejada amb puntes lleugerament aplanades. En alguns estudis es comenta que en el segle XVI els europeus les van introduir, i que amb tretze barres es comprava un esclau, i també era emprada per a dots matrimonials. Cada peça és única i no n'existeixen dues d'iguals.

Ngelima/Mbole/Mongo/Lokele

Lingots pesants, emmagatzemats en grans quantitats per fondre en altres objectes segons les necessitats d'ús. Alguns d'aquests exemplars presenten incisions geomètriques cisellades amb un valor més simbòlic. Els processos de fabricació eren diversos, però destaca la forma d'elaborar el motlle, que consistia a fer un forat a la sorra segons la forma que se li volia donar i emplenar-lo amb el metall fos fins que es refredava.

Vitrina 2

Nkutshu/Basongo Meno

Lingot de coure en forma de barra doblegada en U i rematada per un disc a cada extrem, fou comú a diversos grups assentats en l'actual República Democràtica del Congo. No eren produccions locals, sinó que s'obtenien d'altres produccions metal·lúrgiques a canvi d'altres productes com la sal. Se sap que els valor d'un esclau baró era de dos bolokos, tres el preu d'una esclava i el preu per una esposa pujava a deu peces de boloko.

.....

Origen cultural desconegut

Lingot de secció cilíndrica en forma de creu en què en cadascun dels braços acaba en una doble espiral. Signe macrocòsmic que relaciona la unitat amb la multiplicitat, l'espiral és un dels temes essencials de l'art simbòlic ornamental universal, que s'associa a l'evolució de l'univers. Aquesta peça pot estar inspirada en formes medievals europees, i es creu que es tracta d'un prototipus, ja que no hi ha cap més referència.

Grup Kirdi

Sovint aquestes monedes, de formes antropomorfes, poden tenir acabat el seu extrem inferior en un cap de serp. Moneda emprada en cerimònies.

MONEDES MERCADERIA

Vitrina llarga

El Gabon, el Camerun

Peces de format oval fetes amb llavors decorades amb motius vegetals, zoomòrfics i geomètrics. Aquestes peces van ser emprades en el segle XIX com a daus d'un joc popular que les autoritats alemanyes van prohibir perquè el consideraven perillós, ja que els nadius s'hi jugaven les esposes, els nens i les propietats. Es creu que també es van emprar com a diner.

Granadures de vidre

El vidre amb riques policromies fou un dels elements ornamentals més apreciat a l'Àfrica. Els europeus canviaven les granadures i perles de vidre (fabricades a Venècia o a Bohèmia) per articles autòctons més refinats. Aquests collarets s'utilitzaven en rituals d'endevinació o com a ornament i s'utilitzaven com a moneda de canvi.

INSTRUMENTS MUSICALS

Vitrina

Chamba/Kirdi

Idiòfon (instrument que produeix so a través de la vibració del seu propi cos) que per alguns estudiosos representa una sonalla que s'emprava com a instrument musical. Aquestes peces s'utilitzaven portant-les a la mà per produir sons en les danses. També eren emprades per a pagaments de dots matrimonials.

Chamba/Kirdi

Portamonedes amb diferents unitats de braçalets o turmelleres que, a banda de ser emprats com a ornament, constitueixen singulars instruments musicals. Dotats d'uns picarols en cadascun dels tres engruiximents, produïen una dringadissa quan el seu portador caminava o dansava. Es pot considerar un idiòfon-sonalla.

Paret

Grup Kirdi

En algunes danses cerimonials, les joves esposes portaven al cap aquest estrany objecte, que es col·locaven amb la punta cap amunt com a testimoni d'un pagament o d'un dot matrimonial.

EL SIMBOLISME DELS ANIMALS

Vitrina paret

Sara

Peces petites constituïdes per una fina i subtil làmina de ferro martellejada que recorda un ocell en vol.

Vitrina paret

Lobi

Els lingots de ferro en formes de serp són per als Lobi símbols de protecció per allunyar els mals esperits. Cos central que en la part superior es multiplica en tres serps i en la inferior en tres cues recargolades. Aquest trident representa la força vital de la roda de la vida, el poder, així com la unitat i la multiplicitat.

Taula

Fulani

Barra de ferro de formats diversos que pot variar iconogràficament segons l'acabament en forma de diferents animals com ara serps, ocells o flamencs. Aquest tipus de monedes van estar en ús fins a la Segona Guerra Mundial.

Taula

Mumuye/Chamba

La iconografia de la serp, emblema de la saviesa i l'eternitat, està molt present en molts pobles de l'Àfrica subsahariana, i la representen de forma aïllada o bé en conjunt, sempre, però, unides per un mateix eix comú, que és la Terra. Segons moltes tradicions, la serp representava la imatge de la immortalitat, ja que creien que les ànimes dels avantpassats vivien en aquests rèptils. A partir d'una tija de ferro rematada en la part inferior en punta, l'estructura central es divideix en diverses formes filiformes serpentejants acabades sovint en un cap aplanat.

Mumuye/Chamba

Monedes de ferro forjat constituïdes per una barra de ferro de secció circular que pot ser llisa o bé recargolada, amb els extrems treballats amb minuciositat fins a atorgar-los una forma zoomòrfica molt estètica. Adopten diferents formes, com la de dos mascles antílops en un enfrontament per la conquesta d'una femella. Les banyes són els elements que adopten més importància en la configuració escultòrica. Poden ser emprades com a collarets en rituals cerimonials.

OBJECTES ORNAMENTALS

Paret

Fali/Tupuri/Mussey

Collaret femení de secció cilíndrica recargolada i oberta en els extrems que acaben en dues làmines en forma de ventall amb ornamentació d'elements geomètrics. Denominat bousouli, era col·locat i ajustat al coll pel ferrer i no es podia retirar en tota la vida.

konda (Konda)/Mongo/Kutu (Batuku)/Kota (Ekota)

Turmellera o canyellera que pot arribar a pesar entre 2 i 6 kg. Era portada tant per homes com per dones com a símbol de poder social que contribuïa a establir el rang d'un individu en la societat a la qual pertanyia.

Vitrina paret

Fang

Peça massissa de secció triangular, aresta circular i gravats amb motius geomètrics. Aquest tipus de collaret eren portats tant per homes com per dones. Aquestes peces podien pesar fins a 3 kg i eren ajustades al coll de la persona pel ferrer, que havia de tenir molta pràctica per deixar-les tancades. Si s'havien de retirar, implicava una gran tècnica per obrir l'anella, que consistia a lligar un dels extrems a un tronc i l'altre a una palanca mitjançant una corda, mentre el portador estava estirat a terra amb el coll untat en oli per facilitar l'operació.

Vitrina llarga

Teke (Bateke)

Cadena de monedes-polseres mitako unides entre si. Podia bescanviar-se sencer o bé fraccionat per unitats, segons el pagament de la mercaderia. La mitako representava per als indígenes una unitat monetària, i servia per comprar ivori i cautxú a tants mitakos el quilogram.

.....

Vere

Moneda en forma de collaret obert que era emprat en cerimònies i rituals. El portador, en moure's o ballar, produïa sons per la percussió o xoc entre els elements penjats.

.....

Lobi

Aquestes peces sagrades de ferro ondulat en forma de serp es col·locaven a les cames, ajustades amb una corda, per protegir-se dels mals esperits, del perill de malalties o bé de l'atac de les serps.

Vitrina

Mbole/Jonga/Hamba/Nkutshu

Braçalets i turmelleres de coure oberts i buits, de forma globular. Aquests objectes d'ornamentació, tant masculins com femenins, sovint eren utilitzats per pagar dots matrimonials. Aquestes peces van ser forjades i repicades a partir d'un lingot únic. Sovint es portaven una a cada cama.

ARMES I OBJECTES RITUALS

Vitrina

Kuba/Ngombe/Doko

Ganivets cerimonials. Alguns conserven en el mànec talismans o substàncies màgiques per donar sort o protecció.

.....

Mbum

Ganivets llancívols. Per als guerrers eren una de les armes més eficaces; una arma ben equilibrada per al vol i terrorífica per a l'enemic. Pròpia d'Àfrica, aquesta arma no es troba en cap altre continent. Les variants són nombroses, i té el seu origen com a insígnia de poder per als dignataris. També fou emprada en les transaccions i en els intercanvis.

Peana

Chamba

Ferros en forma de llança amb elements decoratius en forma d'espivals, i amb elements sonalles per sacsejar en les danses cerimonials.

Paret

Nkutshu/Tetela

La llança és l'arma principal i més popular a l'Àfrica, i es troba a tots els països en moltes versions i varietat de formes. Tot i respectar sempre les característiques funcionals, els elements decoratius i simbòlics sempre hi són presents. El nombre d'orificis distingeix l'ètnia a la qual corresponen.

Vitrina llarga

Songye

Els Songye, durs guerrers i conqueridors de vastos territoris, tenien necessitat d'armes sòlides i alhora boniques, ja que servien per afirmar el prestigi dels caps. La làmina semicircular unida al mànec per una figura humana que l'aguanta amb els braços i amb dos elements recargolats, produeix un efecte elegant tot i la seva potència. Moneda emprada com a destrial cerimonial.

ESTRIS AGRÍCOLES

Vitrina

Mambila/Mfumte/Wuli/Kwanza

Aixades emprades com a diner tradicional que s'utilitzaven per a compres de terrenys i d'animals o es transferien en esdeveniments com ara dots matrimonials, naixements o iniciacions. Mentre que algunes peces s'empraven per al treball o amb finalitat decorativa, la majoria es van convertir en diner inservible excepte com a objecte reconegut, apreciat i acceptat com a pagament.

Hausa/Jarawa/Afo

Gran aixada de ferro forjat. El seu valor monetari estava relacionat amb la celebració del matrimoni, i tenia també un valor monetari per a l'adquisició d'una esposa.

Bafia/Fang/Teke/Nzabi

Gran maça de ferro que servia per triturar aliments i també per picar i colpejar a la manera d'un martell.

Vitrina llarga

Chamba

Monedes de ferro forjat en forma d'aixada o pala. El mànec o tija pot acabar en punta afilada o bé en forma de doble espiral.

Tangale

Moneda de forma el·líptica, semblant a una gran cullera, servia també per a la mesura d'adquisició de sal. L'acabament del mànec normalment és en punta, però només en casos especials es decora en doble espiral.

ÀFRICA

L'OBJECTE COM A VALOR DE CANVI

COMISSARIAT: Joan Gil Gregorio

DISSENY GRÀFIC: Munill Estudi

MUNTATGE: mun t art

AGRAÏMENTS:

Col·lecció privada Joan Gil, Barcelona
Conxita Oliver
Roberto Ballarini
David Serra

ORGANITZA:

**FUNDACIÓ 1859
CAIXA SABADELL**